

Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

«Στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παρα-
δόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λό-
γον εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν»

(Β' Θεσσ. β', 15).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εἰσαγωγή. Νوستαλγία τῆς Ὁρθοδοξίας. Λόγοι τῶν Τόλων καὶ Στάφορον.
2. Αἱ παρεκτροπαὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν. Ἡ δικαία ἀγανάκτησις τοῦ Λουθήρου διὰ τὰ συγχωροχάρτια. Δυστυχῶς ὁ Λούθηρος δὲν κατέφυγεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Χαρακτηρισμοὶ τοῦ Λουθήρου ὑπὸ τοῦ Καρλάυλ. Ὑποκειμενικὴ καὶ αὐθαίρετος ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Τὰ πιεστικὰ μέτρα τοῦ Καλβίνου. Ἐξαναγκασμὸς καὶ βία. «Εἰσαγγελεὺς τοῦ Θεοῦ». «Ἀπόλυτος προορισμός». Πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων «Εὐαγγελικῶν». Ἡ μισαλλοδοξία τοῦ Ζβιγγλίου.
3. Ἡ διδασκαλία καὶ αἱ πλάναι τῶν προτεστάντων. Ἀπόρριψις τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. Ὑποκειμενικὴ ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐκατοντάδες προτεσταντικῶν παραφυάδων. Ἡ διαίρεσις τῶν προτεσταντῶν ἐν Ἑλλάδι. Λόγοι τοῦ Μποσσουέτου. Δικαίωσις ἐκ πίστεως. Ἀπόρριψις μυστηρίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν. Ἀπόρριψις τῆς τιμῆς, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν Θεοτόκον, καὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων. Ἀπόρριψις τῶν τύπων καὶ τῶν ὕλικῶν στοιχείων τῆς λατρείας.
4. Νοσταλγία τοῦ ὀρθόδοξου πνεύματος. Τάσεις ἐπιστροφῆς εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. «Λειτουργικὴ κίνησις». Λόγοι τοῦ καθηγητοῦ Σλίν.
5. Πρακτικὴ ἐφαρμογή. Τὸ μήνυμα τοῦ Τζῶν Μόττ. Ἡ ἀποστολή μας εἰς τὴν «Οἰκουμενικὴν Κίνησιν».

1. Εἰσαγωγή.

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες «εὐαγγελικοὶ» ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιμένουν ἀμετανοήτως εἰς τὰς πλάναις των καί, τὸ χειρότερον, νὰ τὰς προπαγανδίζουν, προσπαθοῦντες νὰ ἀποσπάσουν ἐκ τῆς ὀρθόδοξου πίστεως Ἕλληνας, εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ προτεστάνται ἐκδηλώνουν ποικιλοτρόπως τὴν νοσταλγίαν των πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν

καὶ ἀρχίζουν νὰ κινῶνται πρὸς ἐπιστροφήν εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς τῆς πίστεως. Εἰς τῶν κορυφαίων διδασκάλων τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὁ καθηγητὴς Παῦλος Τίλλιχ, ἐδημοσίευσεν τὸ 1949 ἐν ἀξιόλογον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ προτεσταντικὴ ἐποχὴ». Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ τέλος τῆς προτεσταντικῆς ἐποχῆς». Εἰς αὐτὸ μὲ πολλὴν μελαγχολίαν παρατηρεῖ ὁ συγγραφεύς, ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς ἔχει ὁδηγήσει πολλοὺς εἰς διάφορα συστήματα, ἀντίθετα πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ὅπως εἶναι ὁ καπιταλισμὸς, ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ ὁ φιλελευθερισμὸς. Διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ κόσμου, λέγει, ἀπαιτεῖται μυστηριακὴ θεμελίωσις τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Προτεσταντισμοῦ.

Καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς H. Drem τῶν H.Π.Α. δρ. Στάφφορντ (G.W. Stafford) ἐτόνιζεν εἰς τὰς διδασκαλίας του, ὅτι αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι κινδυνεύουν νὰ χάσουν τὸν χριστιανικὸν τὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ καταντήσουν ἀπλῶς κοινωνικὰ σωματεῖα, διότι ἔχουν ἀπομακρυνθῇ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως¹.

Διατί λοιπὸν αὐταὶ αἱ τόσον αὐστηραὶ ὁμολογίαι; Διότι ἀπλούστατα αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι, ὁδηγηθεῖσαι εἰς ἀπαρδέκτους ἐκδηλώσεις, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσουν βαθέως τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν.

2. Αἱ παρεκτροπαὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν².

Βεβαίως, ὥς εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐκ τῶν μαθημάτων τῶν δημοσίων σχολείων, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνος τῶν προτεσταντῶν ἐστηρίχθη εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ τὰς ἀπαραδέκτους παρεκτροπὰς τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τυραννίς, τὴν ὁποίαν οἱ πάπαι ἤθελον νὰ ἐπιβάλουν εἰς πάντας, ἦτο φυσικὸν νὰ διεγείρῃ ἀντιδράσεις εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πλέον φιλελευθέ-

1. Ἰω. Κολιτσάρα, Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, Ἀθήναι, 1960, σελ. 202-204.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 9 ἐξ.

ρων ανθρώπων. Εἰς ἐξ αὐτῶν ἀκριβῶς ἦτο καὶ ὁ Λούθηρος. Ἰδίως διηγέσθη, ὅταν εἶδε μίαν ἡμέραν τὸν δομινικανὸν μοναχὸν Ἰωάννην Τέτσελ νὰ πωλῇ παπικὰς ἀφέσεις (συγχωροχάρτια) καὶ νὰ χρηματίζεται ὡς ὑπάλληλος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγεμόνος τῆς Μογουντίας καὶ τοποτηρητοῦ τῆς ἐπισκοπῆς Χάλβερσταττ Ἀλβέρτου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγοράσει ἀπὸ τὸν πάπαν Λέοντα Ι' ἀντὶ 10.000 δουκάτων τὸ δικαίωμα νὰ πωλῇ εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην συγχωροχάρτια ἐπὶ 8 ἔτη! Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀπετέλεσε τὸν σπινθῆρα τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς! Ὁ Λούθηρος ἐπανεστάτησεν ἐναντίον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπεσχίσθη ἐξ αὐτῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Βιττεμβέργης 95 «θέσεις» λατινιστὶ ἐναντίον τῶν συγχωροχαρτίων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ἐχαρακτήρισε «πανουργίαν τῶν ῥωμαίων κολάκων (δηλαδὴ τῶν Παπῶν), κυλακευόντων τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων»¹.

Δυστυχῶς ὁ Λούθηρος τότε δὲν προσέφυγεν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν ὁμολογίαν φίλων καὶ συνεργατῶν του, διετηρήθη, μόνη αὐτή, ἀβλαβὴς καὶ ἀδιάφθορος. Ὁ Φίλιππος Μελάγχθων, στενῶτατος φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Λουθήρου, μεγάλης δὲ μορφώσεως θεολόγος, ἔλεγε διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν: «Ὁ Θεὸς κατὰ τρόπον θαυμαστὸν σφύζει μεγάλην Ἐκκλησίαν, τὴν Ὁρθόδοξον, εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὸν παλαιὸν καιρὸν ἔσωσε τοὺς τρεῖς παῖδας ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς χαλδαϊκῆς καμίνου»². Αὐτὸς ὁ Λούθηρος ἔλεγεν, ὅτι πρέπει νὰ σεβώμεθα τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὡς «Ἐκκλησίαν τόσων μυριάδων μαρτύρων καὶ ἁγίων, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ δεκατέσσαρας αἰῶνας ἔζησαν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας... Ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπῆρξε πολὺ πρὶν λάβῃ ὕπαρξιν ἢ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία»³.

1. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 9 ἐξ.

2. Χρυσάνθου ἐπισκόπου, Ὁ χαρακτήρ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, Κωνσταντινούπολις 1903, μέρος Γ', σελ. 25.

3. Irenikon 1955, σελ. 406 ἐξ. Πρβλ. Ἰω. Ν. Καρμίρη, Ὁρθόδοξία καὶ Προτεσταντισμός, τόμ. 1, Ἀθήναι 1937, σελ. 24 ἐξ.

Παρά ταῦτα δυστυχῶς ὁ Λούθηρος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀντλήσῃ τὰ ὁλοκάθαρα καὶ ζωογόνα νάματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἐκ τῆς κρυσταλλίνης πηγῆς τῆς Ὁρθοδοξίας. Εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ Πάπα θὰ ἀντέτασσε τὴν ἀρχαίαν, τὴν ἀνόθευτον παράδοσιν, ὡς τὴν διεφύλαξεν ἡ Ὁρθοδοξία. Τὸ κῦρος τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων θὰ ἦτο τὸ ἀδιάσειστον στήριγμά του¹. Θὰ ἀνεδεικνύετο μέγας ἐκκλησιαστικὸς ἀναμορφωτής, ἐμπνευστὴς καὶ δημιουργὸς τεραστίας καὶ σωτηρίου διὰ τὴν Εὐρώπην πνευματικῆς κινήσεως, ἐὰν μιμητὴς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου καὶ καθαρότητα τῆς πίστεως ἐπέστρεφεν ἐν πνεύματι ταπεινώσεως καὶ εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Δυστυχῶς, ἐπηρεασμένος καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἐγωϊσμοῦ του, διέπραξε τὸ τραγικὸν λάθος νὰ περιφρονήσῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον καὶ ἐπολέμησεν. Ἡθέλησε νὰ δημιουργήσῃ ἰδικήν του Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ καταλήξῃ ὁ ἴδιος, νὰ παρασύρῃ δὲ καὶ ἄλλους εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ χάος². Ὁ Karlyle (Καρλάυλ), θαυμαστὴς τοῦ Λουθήρου, ὁμολογεῖ, ὅτι εἰς «τὰ ἔργα του (τοῦ Λουθήρου) ἐμφιλοχωροῦν ἀνθρώπιναι ἀδυναμίαι, ὀργὴ ἀχαλίνωτος, τυφλότης, ἀναμφιβόλως πολλὰ ἐλαττώματα, ὁ ἐκτοπισμὸς τῶν ὁποίων θὰ ἦτο εὐτύχημα δι' αὐτόν»³. Διὰ νὰ πολεμήσῃ ὁ Λούθηρος τὸν παπικὸν ὁλοκληρωτισμὸν, ἔρριψε τὸ σύνθημα τῆς πλήρους ἀναρχίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπέρριψε δηλαδὴ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἡρνήθη τὸ ἀλάθητον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἐδέχθη μόνον τὴν ὑποκειμενικὴν καὶ αὐθαίρετον ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς⁴. Ὡς λέγει πάλιν ὁ Καρλάυλ, «εἰς αὐτὴν τὴν πατρίδα τοῦ Λουθήρου ὁ Προτεσταντισμὸς ἐξεφυλίσθη ταχέως εἰς ἄγονον ὑπόθεσιν. Δὲν εἶναι πλέον θρησκεία πίστεως, ἀλλὰ μᾶλλον θεολογικὸς κροταλισμὸς ἐπιχειρημάτων, μὴ στηριζομένων εἰς τὴν καρδίαν, κροταλι-

1. ΕΚ, σελ. 56.

2. Ἰω. Κολιτσάρα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 46-56.

3. T. Karlyle, Οἱ ἥρωες, μτφρ. Ἀ. Δαλεζίου, Ἀθήναι, 1924, σελ. 161. ΕΚ, σελ. 55.

4. ΕΚ, σελ. 55.

σμός, τοῦ ὁποῖου ἐσωτάτη οὐσία εἶναι ἔριδες σκεπτικισμοῦ»¹.

Ἄναλόγους παρεκτροπὰς ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ὁ μεταρρυθμιστής Καλβῖνος. Οὗτος εἶχεν ἀναμφιβόλως ἰσχυρὰν διάνοιαν καὶ πολυμέρειαν πνεύματος, ἀλλὰ «καὶ κάτι τὸ ἐωσφορικὸν καὶ παγωμένον εἰς τὴν προσωπικότητά του»². Διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν του ἐχρησιμοποιεῖ πιεστικὰ μέτρα. Εἰς τὴν Γενεύην «διὰ καταλλήλων ὑπαλλήλων ἐπώπτευε καὶ τὸν οἰκογενειακὸν βίον. Εἰς οἵανδήποτε ὥραν ἐγίνοντο αἰφνιδιαστικαὶ ἐπιθεωρήσεις τῶν οἰκιῶν, τῆς οἰκογενειακῆς βιβλιοθήκης, τῆς ἱματιοθήκης καὶ τοῦ μαγειρείου, ἵνα μὴ περιέχουν ἐπιλήψιμόν τι, ὑπερβαῖνον τὰ τεθέντα ὅρια τῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν ἐνδυμάτων, τῆς τροφῆς· ἐγίνετο ἐπιθεώρησις τοῦ κοιτῶνος, ἵνα μὴ τις τὴν παράτασιν τοῦ ὕπνου προτιμᾷ τῆς ἀκροάσεως τοῦ κηρύγματος τοῦ Καλβίνου... Ἦγωνίζετο δι' ὅλων τῶν μέσων, θέσας εἰς ἐφαρμογὴν κατασκοπεῖαν, εἰρκτὴν, ἐξορίαν, βασανιστήρια, θανατικὰς καταδίκας»³. Ὑπερασπιστὴς αὐτός, ὅπως ἔλεγε, τῆς εὐαγγελικῆς ἐλευθερίας καὶ πολέμιος τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας, κατέλυσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνέλαβε δικτατορικὰς ἐξουσίας. Μόλις δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τοῦ Καλβίνου εἶναι ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐσέβετο τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐκήρυσσεν: «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν... ἀκολουθεῖτω μοι». Ὁ Καλβῖνος, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐγωῖσμοῦ του, ἐφήρμοζε τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ τὴν βίαν. Δὲν ἐδίστασε νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην ἐνὸς ἄλλου Διαμαρτυρομένου, τοῦ Μιχαὴλ Σερβέ, ὁ ὁποῖος ἐκάη ζῶν. Ὁ Καλβῖνος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του «εἰσαγγελέα τοῦ Θεοῦ», διεκδικῶν τὸ δικαίωμα νὰ καταγγέλλῃ καὶ νὰ προτείνῃ ποινὰς ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι παρέβαινον τὰς ἐντολάς του. Πολλὰ εἰς ἀριθμὸν καὶ ποικιλίαν εἶναι αἱ ποιναί, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ δικαστικοῦ του σώματος ἐπέ-

1. Αὐτόθι.

2. Daniel R o p s, Calvin qu' il fut, Paris 1955, σελ. 7.

3. Β. Σ τ ε φ α ν ῖ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 552-553.

βαλλεν ὁ Καλβῖνος¹. Ἠκολούθησε δὲ μίαν τοιαύτην τακτικὴν ἐξαναγκασμοῦ καὶ βίας, διότι παρεδέχετο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἐλευθερίαν βουλήσεως. Ἐδίδασκε τὸν «ἀπόλυτον προορισμόν», πιστεύων εἰς ἓν εἶδος μοιρολατρίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὸ πεπρωμένον. Τὸν Καλβῖνον δυστυχῶς ἔχουν πνευματικὸν ἀρχηγόν των οἱ Ἕλληνες «Εὐαγγελικοί». Χάριν αὐτοῦ ἀπέρριψαν ἁγίους καὶ θεοφωτίστους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως π.χ. τὸν Μ. Ἀθανάσιον, τὸν Μ. Βασίλειον, τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον· ἀπέρριψαν θεοπνεύστους οἰκουμενικὰς συνόδους· ἀπέρριψαν αὐτὴν ταύτην τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον, καὶ μαζί με αὐτὴν τὴν ἀγνὴν καὶ καθαρωτάτην διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς².

Χαρακτηριστικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως Ζβιγγλίου, ὁ ὁποῖος «κατέστη ἀνυπόμονος καὶ ἀκράτητος. Ἀπέκλεισε τὴν μεταφορὰν σίτου, ἄλατος, οἴνου, χάλυβος καὶ σιδήρου εἰς τὰς καθολικὰς πόλεις. Οἱ λιμώτοντες ἔλαβον τὰ ὅπλα» καὶ ἐν τῇ μάχῃ ἐφονεύθη ὁ Ζβίγγλιος³.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ὡς εἶναι φανερόν, οὗτοι ὠχριοῦν πρὸ τῆς ἀπαστραπτούσης αἵγλης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ τῶν ἱερῶν προσωπικοτήτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

3. Ἡ διδασκαλία καὶ αἱ πλάναι τῶν προτεσταντῶν.

Οἱ προτεστάνται ἀπέρριψαν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀναγνωρίσαντες μόνον τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἀλλ' ὥς ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ 3ον μάθημα τοῦ Α' κύκλου, ἡ Ἱερὰ παράδοσις εἶναι ἡ λυδία λίθος, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνομεν τὴν ὀρθὴν ἀπὸ τῆς ἐσφαλμένης ἐρμηνείας τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἄλλως τε ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία μετεδίδετο κατ' ἀρχὰς διὰ ζώσης φωνῆς

1. Daniel Rops, μν. ἔ., σελ. 161, 179 ἐξ. Ἰω Κολιτσάρα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 69 ἐξ.

2. Ἰω. Κολιτσάρα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 83.

3. Β. Στεφανίδου, μν. ἔ., σελ. 551.

ὡς ἀγραφος παράδοσις. Ἐπὶ 20 καὶ πλέον ἔτη ἰδρύοντο καὶ ὑφίσταντο αἱ Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι, χωρὶς νὰ ἔχη γραφῇ οὐδὲ ἐν ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν βραδύτερον περιστατικῶς, περιλαμβάνοντα τμήματα μόνον τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ ὄχι τὴν πλήρη καὶ συστηματικὴν αὐτῆς ἐκθεσιν. Ἡ Καινὴ Διαθήκη πολλαχοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀγράφου παραδόσεως (Β' Ἰωάν. στ. 12. Πρβλ. Ἰωάν. κ', 30. Γ' Ἰωάν. στ. 13 κ.ἐξ. Α' Κορ. ια', 34. Β' Τιμ. β', 2. Α' Κορ. ια', 2). Ἀξίον ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἐν τελευταίῳ λόγῳ, ἐχορήγησε τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχουν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Ἱερὰ παράδοσις βεβαιώνει τὸν Θεῖον των χαρακτῆρα καὶ πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα συγκροτοῦν τὸν κανόνα τῆς Γραφῆς. Ἡ Ἱ. Παράδοσις εἶναι ὁ πιστὸς φύλαξ καὶ φρουρός, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς αὐτῶν¹.

Ἡ Ἀγία Γραφή ἀνευ τῆς Ἱ. Παραδόσεως εἶναι ἐπιδεκτικὴ πολλῶν καὶ ποικίλων καὶ ὁμῶς ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας ἐρμηνειῶν. Παράδειγμα εἶναι αὐτοὶ οἱ προτεστάνται μὲ τὴν ποικίλειαν τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων διαφόρων γνωμῶν των. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἐρμηνεύει τὴν Ἀγίαν Γραφὴν ὅπως θέλει, πιστεύει ὅπως θέλει, ἐνεργεῖ ὅπως θέλει καὶ δύναται νὰ ἰδρῇ ἰδικήν του Ἐκκλησίαν, ὅσον ἀγράμματος καὶ ἐὰν εἶναι. Ἡ αἵρεσις λ.χ. τῶν Κουακέρων ἰδρύθη ὑπὸ ἐνὸς ὑποδηματοποιοῦ². Οὕτω διαρκῶς αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν προτεστάντικῶν ἐκκλησιῶν, ὁμολογιῶν καὶ παραφυάδων. Μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὑπάρχουν 250 παραφυάδες τῶν Διαμαρτυρομένων. Εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς ἄλλας ἡπείρους ὑπάρχουν ἑκατοντάδες ἀποχρώσεων τῶν Προτεστάντων. Ἰδοὺ μερικὰ ὀνόματα αὐτῶν: Λουθηρανοί, Καλβινισταί, Πρεσβυτεριανοί, Ζβιγγλιανοί, Ἀναβαπτισταί, Κογκρεγκασιοναλισταί, Μεθοδισταί, Κουάκεροι, Οὐνιτάριοι, Σωκινιανοί, Ἀρμινιανοί, Μενωνῖται, Μορμώνοι, Βιβλικοί, Ἀντβεντισταί, Φίλοι,

1. ΑΑ, σελ. 33-34.

2. Νρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 63.

Εὐαγγελικοί, οἱ τῆς Ἐλευθέρας Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, οἱ τοῦ Στρατοῦ τῆς Σωτηρίας, οἱ Πλημουθισταί, οἱ Ἰρβιγγιανοί, οἱ Χερρνχούτιοι, οἱ Σβεγκφελδιανοί, οἱ Νέοι Ἰσραηλῖται, οἱ Συνδικαλισταί, οἱ Ἐπισκοπιανοί, οἱ τῶν Νέων Ἀποστόλων, οἱ τῶν Δαρβυστῶν, οἱ Πεντηκοστιανοί, οἱ Ἀδελφοὶ Μοραβοί, οἱ Ἀποστολικοί, οἱ Πλατεῖς Ἀδελφοί, οἱ Στενοὶ ἀδελφοὶ καὶ πλῆθος ἄλλων ὀνομάτων¹!

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ὀλίγοι προτεστάνται εἶναι διηρημένοι εἰς ὁπαδοὺς τοῦ ἐλευθέρου Εὐαγγελικοῦ δόγματος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κ. Μεταλληνόν, εἰς ὁπαδοὺς τοῦ Εὐαγγελικοῦ δόγματος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γ. Χατζηαντωνίου, εἰς ὁπαδοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Πεντηκοστῆς, εἰς ὁπαδοὺς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν Ἀδελφῶν, εἰς Μεθοδιστάς, εἰς ὁπαδοὺς τοῦ τετραγωνικοῦ Εὐαγγελίου, εἰς Ἀναβαπτιστάς κ.λ.π.²

Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐνιαία προτεσταντικὴ διδασκαλία. Εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν ὑπάρχουν τόσαι διδασκαλῖαι, ὅσαι καὶ ἐκκλησιαστικαὶ παραφυάδες. Ὁ γάλλος Ιεροκλήρῡξ Μποσσουέτος ἐνώπιον τῆς βαβυλωνίας αὐτῆς τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἀνερῶνει: «Εἶναι δυνατόν, Θεέ μου, διὰ τὰ αὐτὰ θέματα, διὰ τὰ αὐτὰ ζητήματα νὰ ὑπάρχουν τόσαι πολυάριθμοι ἀποφάσεις, τόσαι ὁμολογίαι πίστεως διαφορετικαὶ μεταξὺ των!... Ἀκόμη δὲν ἤμπορῶ νὰ καυχῶμαι, ὅτι τὰς γνωρίζω ὅλας. Μᾶλλον γνωρίζω, ὅτι δὲν κατώρθωσα νὰ τὰς ἀνακαλύψω ὅλας!»³. Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουν καὶ μερικαὶ κοιναὶ πλάναι καὶ κακοδοξίαι εἰς τοὺς προτεστάντας. Αἱ κυριώτεραι τούτων, ἐκτὸς τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀπορρίψεως τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, εἶναι αἱ ἑξῆς:

Οἱ διαμαρτυρούμενοι ὡς μέσον σωτηρίας δέχονται μόνον τὴν πίστιν εἰς τὴν θείαν Χάριν. Ὁ Θεός, λέγουν, κηρύσσει τὸν πιστὸν δίκαιον. Κάμνει ἐν εἰδος δικαστικῆς πράξεως καὶ τὸν ἀθωώνει ἐκ τῆς ἐνοχῆς του. Οὕτως οἱ προτεστάνται λησμονοῦν, ὅτι ἡ πί-

1. Αὐτόθι, σελ. 62-66. Ἰω. Κολιτσάρα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 92-93.

2. Ἀθανασίου Βασιλοπούλου, Οἱ «Εὐαγγελικοὶ» καὶ ἡ παρανόχη αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι, περ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1960, σελ. 37 καὶ 73.

3. Ἰω. Κολιτσάρα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 96.

στις άνευ τών έργων είναι νεκρά και ότι ή δικαίωσις είναι τι βαθύτερον και ριζικώτερον μιᾶς ἀπλῆς ἐξωτερικῆς ἀθωώσεως. Είναι νέα γέννησις, «καινή κτίσις», ἁγιασμός, μεταβολή τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου και ὁμοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν¹.

Ἐφ' ὅσον ή δικαίωσις και σωτηρία ἐρχεται ἐκ τών ἄνω ἐτοίμη, οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχουν τὰ μυστήρια και αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τελεταί. Ἡ Ἐκκλησία ἄλλως τε κατ' αὐτοὺς είναι ἀόρατος. Λησμονοῦν, ότι ή Ἐκκλησία ἔχει μὲν και τὸ ἀόρατον στοιχεῖον (Χριστόν, Θεῖαν Χάριν, ψυχὰς τεθνεώτων πιστῶν), ἀλλ' ἔχει και τὸ αἰσθητὸν και ἐπίγειον στοιχεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς προορίζονται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τελεταί. Φυσικὴ συνέπεια τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως, τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ προτεστάνται περὶ Ἐκκλησίας, ὡς περὶ ἀοράτου μόνον ἰδρύματος, είναι ή ἀπόρριψις τών μυστηρίων. Καταπατοῦν τὴν περὶ αὐτῶν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, περιφρονοῦν τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας και ἀποκλείουν διὰ τὸν ἑαυτὸν των τὰ μυστήρια ὡς ἀγωγὸς τῆς Θεῖας Χάριτος. Οὕτως οἱ προτεστάνται ἀποτελοῦν ἀπλᾶς θρησκευτικὰς κοινότητας, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται μυστηρίων, μυστηριακῆς ζωῆς, ἁγιαστικῆς χάριτος. Μερικοί, ὅπως οἱ Λουθηρανοί, παραδέχονται τὸ Βάπτισμα και τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, ἀλλ' ὡς συμβολικὰς ἀπλῶς τελετάς και ὄχι ὡς πραγματικὰ μυστήρια ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον ἐννοίαν των. Οὕτω δι' αὐτοὺς ή Θ. Εὐχαριστία είναι μία ἀπλὴ ἀνάμνησις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Ἐπομένως περιφρονοῦν τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου : «Ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις και τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις», «τοῦτό ἐστὶ τὸ σῶμά μου... τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμά μου»² (Περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τών μυστηρίων και τῆς θεῖας λατρείας ἰδὲ τὰ εἰδικὰ μαθήματα τών τριῶν κύκλων).

Ἐπειτα οἱ Εὐαγγελικοί, περιφρονοῦντες Γραφὴν και Ἱερὰν Παράδοξιν, ἀπορρίπτουν τὴν ὀφειλομένην εἰς τὴν Θεοτόκον

1. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὁρθ. Ἀνατολ. Ἐκκλησίας, Ἀθήναι, 1907, σελ. 286 κ. ἐξ. Παν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τόμ. Β', Ἀθήναι, 1959, σελ. 279 ἐξ.

2. Βασ. Στεφανίδου, ἐκθ' ἄνωγ., σελ. 553 ἐξ. ΕΚ, σελ. 57. Ἰω. Κουλιτσάρα, ἐκθ' ἄνωγ., σελ. 108 ἐξ.

τιμήν. Λησμονοῦν, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ «εὐλογημένη ἐν γυναιξίν». Ὑποβαθμίζουν τὰς ἀρετάς της, ἐπισκιάζουν τὴν ἀπαστράπτουσαν αὐτῆς λαμπρότητα, ἀρνοῦνται συχνάκις τὸ ἀειπάρθενον αὐτῆς καὶ καταντοῦν εἰς βλασφήμους πλάνους (Πρβλ. τὰ εἰδικὰ διὰ τὴν Παναγίαν μαθήματα). Ἐπειτα «οἱ Εὐαγγελικοί, ὡς διακηρύττουν οἱ ἴδιοι καυχώμενοι, δὲν προσεύχονται εἰς ἁγίους, δὲν στηρίζονται εἰς ἁγίους, δὲν ἐλπίζουν εἰς ἁγίους»¹. Λησμονοῦν ὁμοῦς οἱ προτεστάνται, ὅτι τοὺς μεταστάντας ἁγίους καλοῦμεν «πρέσβεις καὶ ἰκέτας πρὸς τὸν Θεόν». Τοὺς ἐπικαλούμεθα εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὰς ἰδιωτικὰς μας προσευχὰς «ὄχι θεοὺς τινάς, ἀλλ' ὡς ἀδελφούς μας καὶ φίλους τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν θεῖαν βοήθειαν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀδελφούς των». Ἡ τοιαύτη ἐπὶ κλησις βασιζέται ἐπὶ τῆς ὑποχρέωσεως, τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ πιστοὶ νὰ εὐχωνται ὑπὲρ ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θεοπνεύστου βεβαιώσεως, ὅτι «πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου» (Ἰακ. ε', 16)². Ἄλλως τε ἔχομεν μαρτυρίαν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅτι οἱ ἅγιοι καὶ παρακολουθοῦν καὶ ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν γῆν (πρβλ. Ἰωάν. η', 56. Λουκ. ιε', 7, 10. Ἀποκ. στ', 9-11). Δὲν θεοποιοῦμεν λοιπὸν τὴν Παναγίαν ἢ τοὺς ἁγίους, δταν τοὺς ἐπικαλώμεθα εἰς τὰς προσευχὰς μας. Ἐὰν τὴν μητέρα ἑνὸς ἐπιγείου προσώπου συχνάκις παρακαλῶμεν νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ ἰσχύοντι υἱῷ της, πολὺ περισσότερον δυνάμεθα νὰ παρακαλῶμεν τὴν Μητέρα τοῦ Λυτρωτοῦ ἢ ἑνα ἅγιον εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον Αὐτοῦ³!

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Προτεσταντῶν κατάκρισιν τῶν τύπων καὶ τῶν ὕλικῶν στοιχείων τῆς λατρείας μας (εἰκόνων κ.λ.π.), ὑπενθυμίζομεν, ὅτι οἱ τύποι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν εἶναι ἀμιγὲς πνεῦμα, ἀλλ' ὕλιοπνευματικὸν ὄν. Ὡς ἀνεπτύξαμεν εἰς εἰδικὰ μαθήματα κατὰ τὸ παρελθόν, ἢ χρῆσις τοῦ ὕλικου στοιχείου ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ καθιστᾷ τὰς πνευματικὰς ἀληθείας ἰσχυροτέρας καὶ πειστικωτέρας παρὰ ὁ ἀπλοῦς λόγος. Ἐπομένως τὸ ὕλικὸν στοιχεῖον παί-

1. «Ἡ πίστις τῶν Ἑλλήνων Εὐαγγελικῶν», σελ. 14.

2. ΩΠ, σελ. 273-274.

3. ΑΑ, σελ. 351.

ζει εὐεργετικὸν ρόλον, ἐφ' ὅσον συντελεῖ, ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ νὰ ἐκφράζεται πληρέστερον καὶ τελειότερον¹.

4. Νοσταλγία τοῦ ὁρθόδοξου πνεύματος.

Ἐκ πάντων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι ἔχουν χάσει τὴν πνευματικὴν ἰκμάδα των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὡς εἵπομεν ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, οἱ νηφαλιώτεροι ἐκ τῶν προτεσταντῶν ἐκδηλώνουν τάσεις ἐπιστροφῆς εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Πολλοὶ προτεστάνται σήμερον ποθοῦν τὴν συνειδητὴν μυστηριακὴν ζωὴν, ὡς τὴν διδάσκει ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Εἰς πολλοὺς εὐκτηρίους οἴκους των ἔχουν ἐπαναφέρει τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ τὴν ἱεράν διακόσμησιν. Ἡ «λειτουργικὴ των κινήσις» εἶναι ζωηρά. Ἐχουν ἐπαναφέρει τὸν θεσμὸν τῆς ἐξομολογήσεως. Τελοῦν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν, ὅπως βεβαίως αὐτοὶ τὴν ἀντιλαμβάνονται, οὐχὶ κατ' ἀραιὰ διαστήματα, ἀλλὰ καθ' ἑβδομάδα. Τελοῦν τὰς ἀκολουθίας τῶν ὥρων καὶ τοῦ ὁρθροῦ τῆς Κυριακῆς².

Χαρακτηριστικὰ ἐπεὶτα εἶναι τὰ διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐγκώμια νεωτέρων προτεσταντῶν, τὰ ὅποια ἐμμέσως σημαίνουν ἀποδοκιμασίαν τοῦ προτεσταντικοῦ πνεύματος. Παραλείποντες πλῆθος ἄλλοι λίαν τιμητικῶν γνωμῶν ὑπὲρ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, παρουσιάζομεν μερικὰ ἀπὸ ὅσα ἐγκωμιαστικά εἶπε δι' αὐτὴν ὁ διαμαρτυρούμενος καθηγητῆς Schlink (Σλίνκ) εἰς τὸ ἐν Ρόδῳ συνέδριον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ Αὐγούστον τοῦ 1959: «Οἱ ὁρθόδοξοι πιστοί, εἶπεν, ὑμνοῦντες τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ δοξάζοντες τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ζοῦν καὶ γεύονται ἀπὸ τοῦδε τὴν μέλλουσαν δόξαν ὡς μίαν πραγματικότητα... Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ προβάλλεται τόσον θριαμβευτικῶς ἐν τῇ θεῇ Λειτουργίᾳ ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, ὅσον ἐν τῇ θεῇ Λειτουργίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θεία Λειτουργία τῆς

1. ΩΠ, σελ. 271.

2. Ἰω. Κολιτσάρα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 206.

Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πληροῦται ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴν χά-
 ράν καὶ ἀγαλλίασιν, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐτέλουν
 τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας». Καὶ πιστὸς αὐτὸς Δια-
 μαρτυρόμενος, μὲ κίνδυνον, ὅπως εἶπε, νὰ φανῇ παράδοξος με-
 ταξὺ τῶν ὁμοδόξων του, προσέθεσε τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά:
 «Δὲν πρέπει, εἶπε, νὰ ὑποτιμῶμεν τὴν σημασίαν τῆς Ἀνατολι-
 κῆς Παραδόσεως διὰ τὸν Δυτικὸν Χριστιανισμόν. Εἶναι δυνα-
 τὸν νὰ βοηθήσῃ αὕτη ἡμᾶς, διὰ νὰ ἐπανεξετάσωμεν ἀπὸ νέας
 σκοπιᾶς τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας
 καὶ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν. Διὰ τοῦτο εἶναι, κατ' ἐμέ,
 ἀνόητον νὰ ἐπιδιώκουν οἱ Δυτικοὶ νὰ κάμνουν προσηλυτισμὸν
 μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων. Αἱ Δυτικαὶ Ἐκκλησίαι ὀφείλουν νὰ
 ἀπέχουν ἀπὸ τοιαῦτα σχέδια καὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ γεγονός,
 ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὄχι μόνον ἐπέζησε τῶν ζοφερῶν
 χρόνων τῆς καταπίεσεως παρὰ Μογγόλων, Ἀράβων καὶ Τούρκων,
 ἀλλὰ καὶ διότι, διαρκούντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὑπέμεινε καὶ αἱμα-
 τηρότερον διωγμὸν, ὃν ποτε ἐδοκίμασεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡ Χρι-
 στιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐναντι τοῦ διωγμοῦ τούτου ἐπέδειξε μίαν
 τοιαύτην πνευματικὴν ἰσχύν, ἥτις ἐνίσχυσε ὅλον τὸν Χριστιανι-
 σμόν»¹. Δυστυχῶς τοὺς λόγους τούτους παραθεωροῦν οἱ Ἕλ-
 ληνες «Εὐαγγελικοί», οἱ ὅποιοι δυσφημοῦν τὴν Ἐκκλησίαν μας
 καὶ ἀσκοῦν προπαγάνδαν, διὰ νὰ ἀποσπάσουν τοὺς Ἕλληνας
 ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ νὰ τοὺς κάμουν ἐξωμότας².

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Προ-
 τεσταντισμόν, ὁ ὁποῖος παρεποίησε καὶ
 διέστρεψε τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ἡ
 Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατέχει ταύτην γνη-
 σίαν καὶ ἀνόθευτον.

1. Βασ. Ἰωαννίδου, Τὸ ἐν Ῥόδῳ συνέδριον τῆς Κ.Ε. τοῦ Π.Σ.Ε.,
 περ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1959, σελ. 444 ἐξ.

2. ΕΚ, σελ. 58.

5. Πρακτική εφαρμογή.

Ὡς Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι πρέπει νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπὸ τῆς προτεσταντικῆς προπαγάνδας καὶ νὰ προφυλάξωμεν τοὺς ἐξ αὐτῆς κινδυνεύοντας. Ἀς ἔχωμεν πάντοτε εἰς τὸν νοῦν μας, ὅτι ὁ πρότινων ἐτῶν ἀποθανὼν εἰς τὴν Ἀμερικὴν διάσημος προτεστάντης χριστιανὸς ἡγέτης Τζὼν Μόττ (Mott), ὅταν διῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπηύθυνε πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ὀρθόδοξον νεολαίαν τὸ ἐξῆς μήνυμα: «Κρατήσατε τὸ δόγμα σας. Ὁ Προτεσταντισμὸς διεμελίσθη ἀπὸ τὰς διαιρέσεις. Σεῖς ἔχετε τὸ δόγμα σας, διὰ νὰ σᾶς κρατῇ ἡνωμένους. Μὴ τὸ ἀφήσετε νὰ χαθῇ»¹.

Ἄλλ' ἢ ἐναντι τῶν προτεσταντῶν σταθερὰ στάσις μας δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς μισαλλοδοξίαν. Διὰ τῆς «Οἰκουμένης Κινήσεως» πρέπει νὰ συνεργαζώμεθα μετ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πεδίου. Πρέπει νὰ καθιστῶμεν γνωστοὺς εἰς αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ νὰ προσευχώμεθα, ὥστε συντόμως νὰ συνενωθοῦν αἱ προτεσταντικαὶ παραφυάδες εἰς μίαν μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, ὡς τὴν ἐκράτησε διὰ τῶν αἰώνων καὶ τὴν διδάσκει πάντοτε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις μόνη δικαιοῦται νὰ ὀνομάζεται «Μία, Ἀγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία».

Μορφή διδασκαλίας.

Εἰς τὸ παρὸν μάθημα δύναται νὰ γίνῃ συνδυασμὸς τῆς διαλογικῆς καὶ ἀκροαματικῆς μορφῆς διδασκαλίας.

Ἐποπτικὰ μέσα.

Διὰ διαφανειῶν δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν πτυχαὶ ἐκ τῆς λειτουργικῆς κινήσεως τῶν προτεσταντῶν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων φιλορθοδόξων τάσεων αὐτῶν, περὶ τῶν ὧν ἐγένετο λόγος εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπ' ἄρ. 3 παραγράφου τοῦ μαθήματος.

1. ΑΑ, σελ. 36.